

Лекції з курсу «Соціологічна думка в Україні»

Лекція 12. Державні центри соціологічної науки в сучасній Україні

План

1. Інститут соціології НАН України.
2. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України.
3. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України.

Література:

1. Ворона В.М. Інститут соціології НАН України // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2005. Т. 3 : Е – Й. С. 498. 672 с.
2. Сайт Інституту соціології НАН України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://i-soc.com.ua/>
3. Сайт Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://idss.org.ua/index>
4. Стешенко В.С. Інститут демографічний ВУАН // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2005. Т. 3 : Е – Й. 672 с.
5. Сайт Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ipiend.gov.ua/>

1. Інститут соціології НАН України

Інститут соціології НАН України – науково-дослідний інститут Відділення історії, філософії та права НАН України, який займається фундаментальними дослідженнями в галузі соціології і визнаний як провідна академічна установа з розвитку соціологічної науки в Україні. Інститут був створений 5 жовтня 1990 р. спільним розпорядженням Уряду УРСР та постановою Президії Академії Наук України на базі відділення соціально-психологічних проблем Інституту філософії Академії Наук України. Спочатку директором інституту був – академік **Юрій Пахомов**, а з 1992 року – академік **Валерій Ворона**.

Відродження соціології в УРСР започаткував директор *Інституту філософії АН УРСР* академік **Павло Копнін**, за ініціативи якого у 1968 році було створено *відділ методології і техніки соціологічних досліджень* при цьому Інституті. Кілька років відділ очолював **М.В. Попович**. Пізніше у відділі були створені інші важливі підрозділи, які в 1983 році трансформувалися у *Відділення соціології*, яке очолював **В. П. Черноволенко**.

Зміст і характер наукових досліджень Інституту соціології НАН України спрямовані на виявлення *закономірностей і основних тенденцій соціального розвитку українського суспільства*, відтворення в наукових концепціях динамічного образу сучасного українського соціуму, аналіз суспільних перетворень, визначення основних форм і наслідків соціальних змін в сучасній Україні. В структурі Інституту склалися 8 відділів.

Відділ історії та теорії соціології (завідувач відділу **Резнік Володимир Станіславович**) вивчає *історичні аспекти розвитку соціологічного знання* та теоретичні основи соціологічних досліджень на всіх рівнях (регіональному, національному й міжнародному).

Відділ методології і методів соціології (завідувач відділу **Євген Іванович Головаха**) продовжує почату соціологом і методологом **Н.В. Паніною** розробку систем статистичних показників (*індексів*) для використання в широкомасштабних соціальних моніторингах.

Відділ соціальних структур з 1992 року очолює доктор соціологічних наук, професор **С.О. Макеєв**. В 1990-і роки співробітниками відділу здійснені **комплексні дослідження: особливостей соціально-статусної стратифікації в умовах становлення ринкової економіки; сучасних тенденцій соціальної мобільності в українському суспільстві; статусних і професійних ідентичностей; проблем міграцій населення.**

Відділ економічної соціології (завідувач відділу **Петрушина Тетяна Олегівна** – доктор соціологічних наук, старший науковий співробітник) досліджує *соціально-економічні проблеми сучасного українського суспільства*, зокрема *аналізує підприємницьку діяльність та механізми приватизаційних процесів, типи соціально-економічної поведінки різних груп населення, економічну культуру та якість життя населення, оцінювання соціального потенціалу інноваційного розвитку економіки, а також проблеми входження України в глобальний соціально-економічний простір.*

Відділ соціальної експертизи (завідувач відділу **Чепурко Гульбаршин Іскаківна** – доктор соціологічних наук) *розробка концепції системи соціальних показників та концепції колегії незалежних експертів як інституту громадянського*

суспільства, розробка підходів до розробки програм соціальної політики в Україні, проблем аграрної реформи в Україні, соціальних проблем цивілізаційного вибору українського суспільства, модернізації сучасного українського суспільства.

Відділ соціальної психології (завідувач відділу **Сохань Лідія Василівна** в 1970-2005 рр., з 2005 р. **Злобіна Олена Геннадіївна**) досліджує відносини між індивідами і суспільством в контексті соціальних трансформацій, вивчення соціально-психологічних чинників, які виступають каталізаторами або гальмують процеси соціальної трансформації українського суспільства. ведеться пошук шляхів підсилення соціальної інтеграції та подолання соціальної напруженості в українському суспільстві.

Відділ соціально-політичних процесів (завідділом **Вишняк Олександр Іванович** до квітня 2019 р., а потім **Резнік Олександр Станіславович**) досліджує проблеми розвитку політичної системи України, формування політичної культури населення, особливості поведінки громадян на виборах, розвиток демократії.

Відділ соціології культури та масової комунікації (завідувач відділу **Ручка Анатолій Олександрович** до 2007 р., а потім **Костенко Наталія Вікторівна**) здійснює комплексні дослідження проблем соціально-культурного розвитку українського суспільства.

Інститут соціології має такі наукові видання: журнал «**Соціологія: теорія, методи, маркетинг**» та збірний наукових праць «**Соціальні виміри суспільства**».

2. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України (ІДСД)

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України є нині загальноновизнаним в Україні і за кордоном *центром наукової думки* і координації досліджень у галузі демографії та соціальної економіки. Інститут є спадкоємцем першої у світі академічної наукової інституції демографічного профілю – *Демографічного інституту*, що був заснований з ініціативи **Михайла Васильовича Птухи** за підтримки видатного українського економіста **Михайла Івановича Туган-Барановського** 7 грудня 1918 р. у складі Української академії

наук. Директором цього Інституту був професор М.В. Птуха, який залишався на цій посаді увесь період функціонування Інституту (до 1938 року).

Поновлення демографічних досліджень в Україні припадає на кінець 1950-х – першу половину 1960-х рр.. Спочатку демографічні дослідження були зосереджені у *відділі статистики Інституту економіки АН УРСР*, з якого невдовзі (у 1966 р.) виділився окремо відділ демографії, який очолила **Валентина Сергіївна Стешенко**.

За ініціативою **В.С. Стешенко, С.І. Пирожкова та Е.М. Лібанової** восени 2002 р. рішенням уряду України було створено в системі НАН України Інститут демографії та соціальних досліджень. Директор ІДСД д.е.н., професор, академік НАН України **Лібанова Елла Марленівна**.

Основні напрями наукових досліджень ІДСД: 1) Людський розвиток в Україні: прояви, ризики, напрями впливу. 2) Соціальні трансформації українського суспільства. 3) Соціально-демографічні процеси: циклічність та диференціація. 4) Соціально-демографічне моделювання та прогнозування.

Структура Інституту включає:

- 1) *Відділ досліджень людського розвитку* (завідувач відділу **Макарова Олена Володимирівна**).
- 2) *Відділ соціальних проблем ринку праці* (завідувач відділу **Гладун Олександр Миколайович**).
- 3) *Відділ моделювання соціально-економічних процесів і структур* (**Саріогло Володимир Георгійович**). Відділ включає *Сектор досліджень рівня життя населення*.
- 4) *Відділ проблем формування соціального капіталу* (завідувач відділу **Заяць Тетяна Анатоліївна**).
- 5) *Відділ досліджень демографічних процесів та демографічної політики*. (завідувач відділу **Курило Ірина Олексіївна**). Відділ включає *Сектор міграційних досліджень*.
- 6) *Відділ демографічного моделювання та прогнозування* (завідувач відділу **Цимбал Олександр Іванович**).

ІДСД видає науковий журнал «*Демографія та соціальна економіка*».

3. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І.Ф. Кураса НАН України (ІПіЕНД)

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України був створений рішенням Президії Академії наук України 11 грудня 1991 р., але до 1997 р. він називався *Інститут національних відносин і політології НАН України*. Вчені Інституту досліджують динаміку політичних інститутів і процесів, співвідношення політики і етнонаціональних відносин, шляхи запобігання конфліктності в етнонаціональній сфері, технології управління сферами політичних і міжетнічних відносин, здійснюють експертизи в різних сферах суспільного життя.

Від початку утворення Інституту до жовтня 2005 його директором був академік НАН України **І.Ф. Курас** (1939-2005). У 2006 році директором Інституту був обраний доктор політичних наук **Ю.А. Левенець**. Після його смерті у жовтні 2013 р. виконувачем обов'язки директора Інституту призначено доктора історичних наук, професора **О.М. Майбороду**. З грудня 2014р. директором ІПіЕНД є **Олег Олексійович Рафальський**.

Структура ІПіЕНД:

- 1) *Відділ теорії та історії політичної науки* (завідувач відділу д.філос.н., професор **Михальченко М.І.** до лютого 2021 р.).
- 2) *Відділ теоретичних та прикладних проблем політології* (завідувач відділу **Ф.М. Рудич** до 2019 р., а потім **Зеленько Галина Іванівна**).
- 3) *Відділ етнополітології* (заввідділом **Войналович Віктор Анатолійович**).
- 4) *Відділ соціально-політичної історії* (завідувач відділу **Кармазіна Марія Степанівна**).
- 5) *Відділ національних меншин* (завідувач відділу **Котигоренко Віктор Олексійович**).

На базі ІПіЕНД діють також два центри: 1) *Центр історичної політології*; 2) *Центр єврейської історії і культури*.

Інститут видає науковий журнал «*Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України*». До 2013 р. також видавався журнал «*Політичний менеджмент*».